

Emigrări și imigrări – Oltenii în Banat

Marius Florin Matei

Teritoriul geografic situat în sud-vestul României, cuprinde două entități puternic particularizate pe spațiul actual al județelor Timiș și Caraș-Severin (în întregime) și județele Arad și Mehedinți (parțial). Pe de altă parte, granițele statale actuale nu constituie limite ferme (nici istoric, nici geografic), ci sunt efectul evenimentelor din ultimele secole, spațiile respective prelungindu-se spre vest și sud-vest în Serbia și Ungaria de astăzi. În aceeași măsură pot fi surprinse pulsații ale limitelor diferitelor entități statale sau zonale datorate istoriei dinamice a spațiului respectiv, în intervalul îndelungat al tranziției dintre evul mediu și perioada modernă.

Banatul a fost întotdeauna o regiune aflată la intretăierea imperiilor, drumurilor de la nord la sud, de la est la vestul Europei, unde numeroase curente culturale s-au întâlnit. Zona Banatului istoric a avut o mare însemnătate politică și culturală de-a lungul timpului, diferitele culturi ce au ajuns aici în diferite epoci, dând naștere unui amalgam unic în felul său.

Corelând datele istorice cu cele de factură antropologică, rezultă că vechimea locuirii este îndelungată, există elemente de continuitate, o cronologie foarte dinamică a așezării diferitelor etnii, precum și a numeroase comunități românești din alte zone.

Datorită influențelor apărute în evoluția regiunii de-a lungul veacurilor, toată dezvoltarea economică, socială, culturală, trebuie studiată alături și în comparație cu cea a vecinilor regiunii. Deși luată ca sumă totală, ea reprezintă la noi o înflorire și este de o bogăție-varietate fără analogie cu cele mai multe din neamurile care ne înconjoară, nu va putea fi percepută dacă o considerăm în chip izolat.

În acest context, Banatul se definește ca o zonă de indentitate istorică, socială, culturală, artistică, lingvistică și demografică, confirmată prin cunoașterea concretă și conceptualizarea alterității etnice a zonelor limitrofe de altă naționalitate, referindu-ne aici la Serbia și Ungaria dar și a enclavelor etnice din Banat.¹

Unitatea etnologică se identifică cu *specificul etnic*, echivalent oarecum cu configurația culturală sau cumulul de sensuri: *rețea – model – ansamblu – coerent*, din etnologia franceză, apropiate formal de *pattern-ul* antropologiei culturale nord-americane.² Specificul etnic implică și noțiunea de stil, rezultantă a unui proces îndelungat de cristalizări și distilări ale comunității umane.

Depășind perioadele preistorice, antice și medievale, într-un context complicat și puțin controlat documentar, despre civilizația regiunii bănățene, cele

mai importante surse de informare rămân descoperirile arheologice, precum și unele relatări din operele lui Nicolaus Olahus, Giovan Andreea Gromo sau Filipo Pigafeta.

În grupuri mai mici sau mai mari, oamenii se deplasează dintr-un loc în altul, atrași de condiții mai bune de trai. În trecut, lucrul acesta însemna pământ. Spre sfârșitul stăpânirii turcești în Banat, pământul se distribuia tuturor celor ce vroiau să-l lucreze (cu drept de proprietate), ceea ce era în măsură să-i atragă pe țărani în satele de câmpie.

Valurile de colonizări care s-au abătut peste Banatul răscolit de războaie, organizează și grupează locuitorii în paradigmă administrativă impusă din exterior. Administrația a hotărât și a ordonat teritoriul și nu invers. Tropica răsturnată se datorează contextului în care Banatul, prin cele trei valuri de coloniști central-europeni, prin migrările sârbilor și prin mișcările de români din Ardeal către Banat, s-au ordonat, organizat și grupat din exterior. Banatul este un teritoriu „construit” de administrația austriacă, sensibilă la ideile Enciclopediilor franceze și Iluminismului german nuanțat economic.³

Putem considera că migrarea unor grupuri de populație a fost determinată de mai mulți factori: politici - prin dezafectarea satelor la colonizare; naționali - prin gruparea din considerente etnice și confesionale; sociali - emigranți plecați din cauza calamităților naturale: inundații, boli, incendii; emigranți economici.

Emigranții din alte ținuturi românești sunt fie economici, fie sezonieri (la strânsul recoltei, exploatarea forestiere), care prin căsătorie s-au stabilit în Banat. Emigranții economici veniți și stabiliți aici prin transhumanță din Mărginimea Sibiului și Hațeg, economici și sociali din Moldova și Crișana; emigranți economici, politici și sociali din Oltenia; emigranți economici și administrativi împrăștiți la sud de Mureș pentru servicii grănicerești pe frontiera Tisa-Mureș; emigranți politici după Răscoala lui Horea din Ardeal.⁴

Mișcările de mare amplitudine, imigrările în Banat din Oltenia și Transilvania, au dat naștere, în istoriografia maghiară, acelei teorii care trebuia să justifice superioritatea numerică a românilor din Banat prin acest fenomen. Punctul de vedere critic, obiectiv față de această teorie a fost formulat de istoricul D. Prodan în următorii termeni: „N-avem de gând să negăm o imigrație românească în Banat. După alungarea turcilor, Banatul, cu pământul său fertil, cu șesurile sale întinse, pustii în bună parte, constituia desigur o atracție și pentru români, și-apoi aici ispita cea mare pentru ei trebuia să fie regimul deosebit al pământului, lipsa proprietăților feudale și deci sarcinile incomparabil mai reduse decât în iobăgia din ținuturile învecinate. O cercetare sistematică nu s-a făcut încă, date ce pot cita multe și o asemenea imigrație n-ar fi decât un proces ușor de înțeles. Această imigrație însă:

- a. N-a fost de proporții să producă vreo schimbare mai adâncă în compunerea populației românești băștinașe, care a impus noilor veniți particularitățile

sale etnice.

- b. Nu vine numai dinspre Principate, ci cel puțin în aceeași măsură dinspre Transilvania de unde țărani fugeau de iobăgie.”⁵

La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea vor fi mai multe valuri de emigranți veniți din Oltenia. Primele așezate au fost familiile răzlețe, venite prin anii 1641-1646. Fiind o zonă de colonizare, a funcționat endogamia zonală, etnică, economică și confesională.

Nicolae Tincu Velia apreciază chiar și numărul imigranților ca fiind de 13.000, aceștia venind din Oltenia între 1641-1646, din cauza vremurilor grele. Ei au lucrat aici ca tăietori de lemne, cărăuși, cărbunari și chiar mineri. O parte din cei veniți s-au așezat și pe teritoriul actualului sat Sasca Română, pe malul râului Nera, unde condițiile de viață erau prielnice, iar minele și pădurile se găseau în apropiere. În conscripția făcută de venețianul Luigi Marsigli în 1690, satul apare cu 28 de case locuite de valahi, aceasta fiind probabil prima așezare înființată de olteni în Banat.

Bufean, denumire dată oltenilor care s-au așezat în sudul Banatului, provine de la termenul germanic *buch* - carte, pașaport, necesar pentru trecerea graniței, iar de la *buch*, prin pronunțare, se ajunge la *bufean* - posesorul unei cărți de liberă trecere.

Cel de-al doilea val, cel al bufenilor, reprezintă un grup de imigranți economici și sociali, veniți în Banat să scape de sărăcie. S-au stabilit în zona direcției montanistice bănățene, unde administrația austriacă a început exploatarea minieră și prelucrarea minereurilor feroase. Noile exploatari necesitau un număr mare de oameni, aceștia fiind așezați într-o zonă înaltă, neprielnică și săracă: Știnăpări (1755) și Cărbunari; 1785 – Straja, Satu Nou și Sânmihai. La început, aceștia făceau mangal, pe care îl vindeau, apoi au fost angajați la minele și topitoriile din zonă. Alții, veniți din județele Gorj și Mehedinți, s-au așezat lângă noile centre miniere: Oravița, Dognecea, Moldova, Sasca și Anina și au format noi localități: Moldova Veche – Moldova Nouă; Sasca Română – Sasca Montană, Bocșa Română – Bocșa Montană, etc.

Despre bufeni, Nicolae Iorga afirma la rândul său: „Schimbul de populație între județ și județ, între Banatul regelui străin și Banatul Domnului românesc, a fost totdeauna foarte viu. Partea de sus a Gorjului mai ales e plină de locuitori cari s’au coborât din valea de sus a Jiului, dar în Mehedinți trăiesc atîția bănățeni de naștere, veniți de la «unguri»; în schimb o întreagă parte din populația Banatului e alcătuită din acei olteni ai secolului al XVIII-lea, cari, de altfel, au trimes prisosul unei lumi țărănești năcăjite, pe valea Timocului, până adînc în Balcani. De pe la 1740 ei s’au așezat, în număr de «vre-o 15.000 de familii» în privilegiatele regiuni de colonizare ale Coroanei habsburgice. Și unul care-i cunoaște, d. Damian Izverniceanu, spunea la 1911, că «au întemeiat sate, care, astăzi, prin frumusețea, buna rînduială și curățenie, au întrecut satele locuitorilor

băştinaşi, pe care bufanii» - căci așa li se zice – «i-au poreclit frătuți». Vestitele coruri bănăţene sînt ale lor mai ales, ale bufanilor, cari au cele mai frumoase doine, cum au și case mai ospitaliere decît ale oricărei alte categorii de populație în provincie.”

În decursul secolului al XVIII-lea și în Banatul de câmpie au loc mai multe valuri de colonizări. La Bucovăț, în 1723, se stabilesc mai multe familii din Oltenia, iar în anul 1734 este întemeiată localitatea Comloșul Mare, cu familii venite din zona Craiovei, Slatinei și Polovracilor. O parte din ei se reîntorc în Oltenia din cauza opresiunii habsburgice. La Boldur, în anul 1739, existau două grupuri de români neaoși de munteni și bufeni veniți din Oltenia. Următorul val vine între anii 1810-1812 din localitățile: Vârciorova, Ilovița, Baia, Mănăstirea, Șcheiul Cladovei, Izvor, Cireșu, Vladimirești, etc.

În Banat, datorită condițiilor socio-politice, numele are următoarele semnificații: marcă de indentitate etnică, confesională, semn al apartenenței la o familie și, uneori, porecla prin individualizare. Ceea ce este mai important este faptul că, prin nume, locuitorii se cunosc și se identifică.

Numele de familie al bufenilor amintește de satele lor de baștină: Băieș – Baia de Aramă; Băleanu – Băleni; Bobașcu – Bobești; Gropșineanu – Gropșeni; Tismănanu – Tismana; Stroia – Stroiști; Izverniceanu – Izverna; etc.

Dacă la început scopul bufenilor, dezrădăcinați din pământul strămoșesc, răspândiți prin Banat în diferite localități, într-un mediu social, istoric, geografic nou, era de a se constitui în enclave separate, în timp, se vor integra vieții autohtone și își vor aduce o contribuție însemnată la exploatarea zăcămintelor miniere.

În vecinătatea nemților, bufenii vor prinde, prin avantajele progresului, gustul *traiului bun*. Își trimit copiii la școală și meserii, pentru ca aceștia să își poată asigura cu mai multă ușurință o calitate a vieții la un standard mai ridicat. Astfel, nu este deloc întâmplător faptul că, din rândul lor, se vor ridica oameni de seamă: Mihai Gropșianu, Paul Iorgovici, Corneliu Diacovici, Gheorghe Crăiniceanu, Damian Izverniceanu, etc.

Migrarea oltenilor spre Banat, în limbaj etnologic, poate fi construită din trei trepte: impact, acomodare, comunicare sau eveniment - interferență - convergență. Treptele sunt dispuse ierarhic și nu la același nivel. Ele se definesc în timp prin exercițiu, prin deprindere și capacitatea de acumulare valorică a informațiilor.

Treptat, valențele sociale, etice și estetice vor determina o convergență spre unitatea bănăţeană, într-un sens univoc. Lanțul muntos al Carpaților nu a fost niciodată un zid impenetrabil pentru influențe. Schimburile de populație, comerțul, meșteșugurile au permis întotdeauna o dinamică a interferențelor. Banatul este o regiune care mereu a fost exploatată de către migratori din diferite părți, atât ale României cât și ale Europei, reușind, în concluzie, să aibă o cultură populară nealterată, bine definită, și tocmai prin această bogăție a fenomenelor

etnografice, a devenit o regiune a cărei caracteristică definitorie este unitatea în diversitate.

Note:

1 Lidia Gaga, *Norme sociale și atitudini individuale în obiceiurile de familie din Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 15

2 Tancred Bănățeanul, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985, p. 157

3 Lidia Gaga, op. cit., p. 14

4 *Ibidem*, p. 30

5 Simion Dănilă, *Mișcări de populație în Banat*, în „Analele Banatului”, Timișoara, 1984, p. 74

Bibliografie:

Bănățeanu, Tancred, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985

Dănilă, Simion, *Mișcări de populație în Banat*, în „Analele Banatului”, Timișoara, 1984

Gaga, Lidia, *Norme sociale și atitudini individuale în obiceiurile de familie din Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2003